

Doğumunun 170. Yılında Uluslararası Namık Kemal Sempozyumu (20-22 Aralık 2010 Tekirdağ), Bildiriler, I-II, editörler Doç. Dr. Orhan Kemal Tavukçu, Yard. Doç. Dr. Ali Tilbe, Tekirdağ 2010, 1212 sayfa.

Namık Kemal (1840-1888) kısa süren yaşamına birçok edebî, siyasî ve idarî faaliyeti sığdırmış; görüşleri ve yazdıklarıyla hem döneminde hem de müteakip süreçte oldukça etkili olmuş çok yönlü bir şahsiyettir. Dolayısıyla Namık Kemal'in hayatı ve faaliyetleri üzerine onlarca ilmi kitap ve makale çalışması yapılmasının yanında doğum ve ölüm yıldönümleri gibi çeşitli

vesilerlerle birçok sempozyum ve panel de düzenlenmiştir.

Namık Kemal'i konu edinen sempozyumlardan sonuncusu 170. doğum yıldönümü münasebetiyle Tekirdağ Üniversitesi tarafından 20-22 Aralık 2010 tarihleri arasında tertip edilmiştir. Yerli yabancı toplam 113 katılımcının yer aldığı toplantıda sunulan 107 adet bildiri iki ciltlik kitap halinde toplantı tarihinden önce basılmış ve sempozyum sırasında dağıtılmıştır. Bu tür çok katımlı bilimsel toplantılarda sunulan tebliğleri toplantı tarihinden sonra temin edip, biraraya getirerek yayımlamanın güç olduğu bilinen bir husustur. Bu bakımdan bildirilerin önceden temin edilerek, kitap haline getirilmesi kaçınılmaz birtakım imla ve gramer hataları olsa da sonuçları açısından bilim dünyasına olumlu katkılar sağlayan böyle bir toplantının zaman kaybedilmeksizin konuyla ilgilenen araştırmacıların dikkatine sunulma noktasında memnuniyetle karşılanması gereken bir yaklaşım olmuştur.

Prof. Dr. Mine İnci Enginün, Prof. Dr. Ataol Behramoğlu, Prof. Dr. Önder Göçgün, Prof. Dr. Abdullah Uçman, Hilmi Yavuz ve başka birçok yerli yabancı akademisyen ve araştırmacı tarafından sunulan, kitaplardaki bildirilerde roman yazarı, şair, tiyatro yazarı, siyasî muhalif, aile

babası, gazeteci, "eleştirmen" ve daha pek çok farklı açıdan Namık Kemal ve eserleri etrafında, değişik bakış açılarıyla incelenmiştir. Dahası aynı konuda başka başka katılımcılar tarafından bildiri sunulmuş ve kitapta yerini almış olduğunu belirtmek bir önceki cümleyi ayrıca teyit etmiş olur. Mesela, 1940 yılında dönemin Maarif Vekaleti tarafından Necip Fazıl'a doğumunun yüzüncü yıldönümü münasebetiyle Namık Kemal'i inceleyen bir eser yazımı sipariş edilmesi ve akabinde gelişen olaylar Hilmi Yavuz'un "Necip Fazıl, Namık Kemal Hakkında Ne Düşünüyordu?" (Cilt II, s. 1181-1185) adlı tebliğinde incelenmiştir. Burada Yavuz, özellikle Cumhuriyetin edebi kanununun oluşturulduğu bir süreçte dönemin idaresi tarafından Namık Kemal'e yüklenmek istenen rol ve Necip Fazıl'ın bu tutum karşısındaki tavrını özlü bir şekilde ele almıştır. Aynı konuda Eşqane Babayeva "Necip Fazıl Kısakürek'in <<Namık Kemal>> Eseri Üzerine" konulu bir tebliğ hazırlamıştır (Cilt I, s. 229-232). Babayeva tebliğde Necip Fazıl'ın *Namık Kemal* kitabında eleştirel bir bakış açısı kullanmakla beraber yeri geldikçe Kemal'in olumlu yönlerini de belirtmekten geri durmadığına vurgu yapmıştır.

Emrah Çetin ve Özgür Tilbe tarafından müştereken sunulan "Namık Kemal'in <<Şark Meselesi>>ne Dair Görüşleri" (cilt I, s. 289-295), Sıla Ertürk'ün "Namık Kemal Niçin Şark Meselesi İle Meşgul Olmuştur" (Cilt I, s. 423-425) ve Musa Gümüş tarafından hazırlanan "Namık Kemal'in Fikir Dünyasında Şark Meselesi" (Cilt I, s. 529-542) adlı üç değişik bildiride Namık Kemal'in, bir anlamıyla Osmanlı Devleti'nin geleceği ve topraklarının Avrupalı güçler tarafından paylaşılmasını ifade eden *Şark Meselesi* hakkında yazıları üzerinden fikirleri değerlendirilmiştir. Yeni Osmanlılar olarak adlandırılan oluşumun en etkili fikir adamı olarak Namık Kemal, Osmanlı Devleti'nin kurtarılması meselesini zihninin ilk sıralarına yerleştirerek, siyasî mücadelesini bu konuya yoğunlaştırmıştı. Devletin siyasî, idarî ve iktisadî olarak maruz kaldığı iç ve dış baskılar ve ekonomik sorunlar nedeniyle zor durumda olduğu on dokuzuncu yüzyılda Namık Kemal'in önceliği bu kötü gidişatın durdurulması meselesi olmuştur. Nitekim yukarıda bahsedilen "Namık Kemal'in <<Şark Meselesi>>ne Dair Görüşleri" adlı çalışmada Tasvir-i Efkâr, İbret, Hürriyet ve Hadika'da yazdığı yazılar esas alınarak Namık Kemal'in Os-

manlı Devleti'nin geleceğini ilgilen-diren Şark Meselesi'nin çıkış nokta-sını, bu konuda İngiltere, Rusya ve Avusturya'nın siyasi tutumunu, devlet adamlarının rolleri hakkındaki görüş-leri değerlendirilmiştir. Bu eleştiriler-den en çok payını alan Fransa yanlısı politikaları nedeniyle Âli ve Fuad paşalardır. Namık Kemal kurumsal İngiliz tutumunun Osmanlı Devleti açısından şahıslara bağlı olarak değişiklik gösterdiğini belirttiği Avus-turya ve Fransa siyasi tavrına nazaran Osmanlı Devleti için daha yararlı olduğu kanısındadır (Cilt I, s. 292).

Âli, Fuad ve daha sonra Mahmud Nedim Paşa muhalifliği Namık Kemal'in siyasi mücadelesinde önem-li bir konudur. Kendisi saltanata değil, kötü idareleri sebebiyle Tanzimat ricalinden, özellikle yukarıda isimleri sayılan devlet adamlarına karşı tavır almıştır. Bu konuda Gürbüz Özde-mir'in "Siyasi Bir Muhalif Olarak Namık Kemal" adlı tebliği önemli bir çalışmadır (Cilt II, s. 761-788). Burada Özdemir, Namık Kemal'in hürriyet düşüncesi, Tanzimat ıslahat-ları ve uygulanması noktasında eğitim, hukuk, yönetim, tebaanın eşitliği, ekonomik ve malî konularla dış politika alanındaki muhalefeti üzerinde değerlendirmelerde bulun-

muştur. *Tasvir-i Efkâr* ve *Hadika* yanında özellikle *Hürriyet* gazetesinde bu konudaki yazılarının incelenmiş olması, Özdemir'in çalışmanın oriji-nallığının en önemli taraflarından birini göstermesi bakımından belirtil-mesi gereken bir tutumdur.

Yaşadığı dönemin önemli siyasi, sosyal, ekonomik birçok meselesi üzerine kafa yormuş, velud bir yazar olarak Namık Kemal, görüşlerini dönemin en etkin ve tek kitle iletişim aracı olan gazeteler vasıtasıyla ifade etmiştir. Namık Kemal'in gazeteciliği bu açıdan kitapta birden fazla tebliğin ortak konusu olmuştur. Uğur Gün-düz'ün "Namık Kemal'in Gazetecilik Anlayışında Batılılaşma Düşüncesi" (Cilt I, s. 559-570), Şule Yüksel Öztürk'ün "Tasvir-i Efkâr'dan İbret'e Gazeteci Namık Kemal" (Cilt II, s. 811-817) adlı çalışmalar gazeteci Namık Kemal'i ve Osmanlı toplumu için henüz oldukça yeni sayılabilecek matbuat müessesesinin görüşlerini ifadede Namık Kemal'in hayatında oynadığı rolü incelemektedir. Buna paralel olarak bir de Namık Kemal'in kaleminden çıkan çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış makalelerin toplanması meselesi önemlidir. Bu yazıların sayısı tam olarak bilinme-mekle birlikte sayının beş yüz ile iki bin arasında olduğu yönünde görüşler

mevcuttur*. Nergis Aydođdu'nun "Namık Kemal ve İbret Gazetesi Üzerine Birkaç Not" (Cilt I, s. 205-218) adlı bildirisi, Namık Kemal'in gazetelerde yayımlanan yazılarının yeniden neşirleri üzerine yapılan çalışmaları değerlendirmekte ve bu alanda Cumhuriyet döneminde öncü ve önemli bir çalışma olarak Mustafa Nihat Özön'ün *Namık Kemal ve İbret Gazetesi* (İstanbul 1938) adlı eseri üzerinde durmaktadır. Aydođdu çalışmasında, yukarıda anılan kitabın Namık Kemal'in İbret gazetesindeki yazılarının tümünü kapsamadığına, yazar tarafından seçilmiş ve kronolojik olarak sıralanmış otuz yedi makaleden oluştuğuna dikkat çekmiştir (Cilt I, s. 214). Bunun yanında bazı yerlerde yanlış okumalar ve atlanan cümlelerin varlığı tespit edilerek, bunların yerleri gösterilmiştir (s. 215-216). Aydođdu değerlendirmesini, Özön'ün *Namık Kemal ve İbret*

Gazetesi eserinin daha sonraki Türk düşünce tarihi çalışmalarına kaynaklık etmesi bakımından yadsınamayacak bir değerde olduğu tespiti ile sonlandırmaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere Namık Kemal'in önemli bir diğer özelliği, oldukça fazla yazan bir düşünür ve edebiyat adamı olmasıdır. Gazetelerdeki yazıları dışında on dokuzuncu yüzyılda başta yönetici, edebiyat adamı, aile fertleri olmak üzere değişik birçok kişiye Namık Kemal tarafından yazılmış mektuplardan oluşan önemli bir külliyat bugün elimizde bulunmaktadır. Bunların bilinen büyük bir kısmı Fevziye Abdullah Tansel tarafından *Namık Kemal'in Mektupları* adıyla dört ciltlik kitap halinde bir araya getirilerek yayımlanmıştır**. Son olarak kısa bir süre önce ilim dünyasına kazandırılan Namık Kemal'in çoğunlukla Hüseyin Hilmi Paşa'ya gönderdiği yüz kırk yedi mektubu muhtevi *Namık*

* Ebuzziya Tevfik bu sayının beş yüz kadar, Ali Ekrem Bolayır ise iki bin olduğunu ifade etmektedirler. *Namık Kemal. Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri. Bütün Makaleleri I*, hazırlayanlar Nergis Yılmaz Aydođdu-İsmail Kara, İstanbul 2005, s. 15-16; Fevziye Abdullah Tansel, *Namık Kemal'in Hususî Mektupları-II, İstanbul ve Midilli Mektupları-I*, Ankara 1969; ayn.yzr., *Namık Kemal'in Mektupları, III, Midilli Mektupları-II*, Ankara 1973.

** Fevziye Abdullah Tansel, *Namık Kemal'in Hususî Mektupları-I, İstanbul, Avrupa ve Magosa Mektupları*, Ankara 1967; ayn.yzr., *Namık Kemal'in Hususî Mektupları-II, İstanbul ve Midilli Mektupları-I*, Ankara 1969; ayn.yzr., *Namık Kemal'in Mektupları, III, Midilli Mektupları-II*, Ankara 1973; ayn.yzr., *Namık Kemal'in Mektupları, IV, Rodos ve Sakız Mektupları-VII-VIII*, Ankara 1986.

Kemal'den Mektup Var^{***} adlı eser Nihan Abir tarafından "Geçmişten Günümüze Hoş Bir Seda: Nâmık Kemal'den Mektup Var" adlı bildiriye incelenerek, içerik bakımından kategorize edilmek suretiyle değerlendirilmiştir (Cilt I, s. 19-27). Gerek Fevziye Abdullah Tansel gerekse Ali Akyıldız ve Azmi Özcan tarafından bir araya getirilerek kitaplaştırılan mektupların büyük kısmı Nâmık Kemal tarafından Midilli mutasarrıflığı döneminde kaleme alınmıştır. Sultan II. Abdülhamid'den dönemin Cezayir-i Bahr-i Sefid valilerine, kızı Feride Hanım'dan damadı Menemenli Rifat Bey'e kadar birçok kişiye hitaben yazılan bu mektuplar, Nâmık Kemal üzerine yapılan çalışmaların yanı sıra XIX. yüzyıl Osmanlı tarihi çalışmaları bakımından da önemli bir kaynak değerindedir. Nitekim Sempozyumun açılışında Mine İnci Enginün tarafından "Nâmık Kemal ve Midilli" adlı bir tebliğ (Cilt I, s. 1-18) sunulmuştur. Tebliğde Enginün, bugüne kadar mektupların Nâmık Kemal'in idareci yönünü değerlendirmek bakımından yeterince kullanılmadığı gerçeğine dikkat çekmiştir. Enginün mektupları tasnife tabi

tutarak özellikleri bakımından sınıflandırmıştır (s. 6-12). Çalışmada Nâmık Kemal'in Midilli'de geçirdiği yıllar ve özellikle devlet adamı olarak gerçekleştirdiği faaliyetler, adanın imarı ve islahı açısından yaptıkları mektuplardan verilen örneklerle anlatılmıştır.

Geniş katılımlı Uluslararası Sempozyumda sunulan ve kitapta yerini alan tebliğlerden büyük bir kısmı doğal olarak Nâmık Kemal'in edebiyatçı ve şair yönünü ele almıştır. Bu bağlamda Ataol Behramoğlu "Türk Şiirinin Modernleşmesinde Bir Öncü Olarak Nâmık Kemal" (Cilt I, s. 256-258) adlı tebliğde, Nâmık Kemal'in hayata erken veda etmese Nazım Hikmet ile karşılaşma ihtimalinin kendisinde yarattığı heyecandan yola çıkarak, bu çok önemli şahsiyetin nasıl ihmal edildiği, ilköğretim tahsilinde günümüz gençlerinin Nâmık Kemal'i tanımadan yetiştirildiklerini çarpıcı bir biçimde dile getirmiştir. Behramoğlu, "gür sesli" bir şair olarak betimlediği Nâmık Kemal'i gelmiş geçmiş bütün toplumcu şairlerin ilk ustası olarak nitelemiştir (cilt I, s. 257).

Konusunu Nâmık Kemal'in şairliği ve şiirlerinin oluşturduğu diğer bir tebliğde Önder Göçgün, Nâmık Ke-

^{***} *Nâmık Kemal'den Mektup Var*, hazırlayanlar Ali Akyıldız-Azmi Özcan, İstanbul 2008.

mal'in dünyada tek yazma nüshası olarak ifade ettiği Sofya Şiir Defteri'ni şekil ve içerik olarak tanıtmış ve şiirlerden örnekler vermiştir ("Namık Kemal'in Şiirleri'nin (Eş'ar-ı Kemal'in) Yazma Nüshaları ve Son Bulduğumuz Tevfik Fikret Yazma Nüshası", Cilt I, s. 477-482). Namık Kemal'in on yedi yaşına kadar kaleme aldığı şiirlerden oluşan defterde Göçgün önemli gördüğü "Medhiyye-i Cenâb-ı Mevlâna" başlıklı şiire dikkat çekerek, Kemal'in ilk şairlik döneminde ayrıca "Mevlana hayranlığı" ve "Mevleviliğe meyilli" oluşunun belgelendiğini belirtmiştir (s. 478).

Şair Namık Kemal'in divan şiirine bakışı ve getirdiği eleştiriler Abdullah Uçman tarafından "Namık Kemal'in Divan Edebiyatına Yöneltilmiş Eleştiriler" adlı bildiriye incelenmiştir (Cilt II, s. 1054-1059). Yeni edebiyatın kurucularından ve tiyatro, roman gibi türlerde ilk eserleri vermiş olan Namık Kemal'in özellikle Şinasi ile tanışmasından sonra Divan edebiyatını ağır bir tenkide tâbi tutmasına ve etkilerinin 1950'li yıllara kadar devam ettiğine işaret eden Uçman, tebliğinde Namık Kemal'in eleştirilerinde kullandığı bakış açıları üzerinde durmuş ve bu eleştirilerin yerinde olup

olmadığını tartışmıştır. Bildirinin sonunda Uçman, özellikle yetmişli yıllardan sonra Divan edebiyatını inceleyen yerli-yabancı araştırmacıların çalışmalarının "divan şiirinin hiç de Namık Kemal'in eleştirilerini haklı çıkaracak mahiyette olmadığını" dile getirmiştir (s. 1058).

Tanıtmaya çalıştığımız iki ciltlik eserde ele alınan konulardan bir diğeri de Namık Kemal'in hukuka bakışı ve hukuk adamı olarak rolüdür. Bu cümleden olarak birçok tebliğ sunulmuştur. Sedat Albayrak'ın "Namık Kemal'in Hukuk Tarihimizdeki Yeri" (Cilt I, s. 41-44), Beşir Gözübenli'nin "XIX. Asır Türk Hukukunda Kanunlaştırma Hareketleri ve Namık Kemal" (Cilt I, s. 495-510), Seda Kaya Kılıç'ın "Kanun-ı Esasi Komisyonu ve Namık Kemal" (Cilt II, s. 673-690), Fuat Ustakara'nın "Anayasacılık Hareketi ve Kamusal Alan Bağlamında Namık Kemal" (Cilt II, s. 1109-1122) adlı tebliğleri bu açıdan zikredilmelidir.

İki ciltte toplam 1212 sayfadan meydana gelen ve aile reisi olmaktan, şairliğe, roman ve tiyatro yazarlığından devlet adamlığı, döneminde ve sonrasındaki şair ve edebiyatçılar üzerindeki tesirlerine kadar Namık Kemal'i bütün yönleriyle kapsamlı

KİTABIYAT

olarak bir incelemeye tâbi tutan kitaptaki bildiriler yazar soyadına göre, alfabetik olarak düzenlenmiştir. Tematik olarak hazırlanmış olsaydı araştırmacılara kullanım açısından sağlayacağı kolaylık, kitabın tarih, edebiyat, hukuk, sosyoloji ve bilimin daha birçok alanında sunduğu faydayı ve yaptığı önemli katkısını elbette

hiçbir şekilde olumsuz etkilemeyecektir. Bu bakımdan gerek Sempozyumu tertip eden, sempozyum sürecinde çalışan akademisyenler ve destek veren kuruluşlar, gerekse bilim ve danışma kurulunda görev alan tüm akademisyenleri katkılarından ötürü tebrik eder ve kendilerine bu hizmetlerinden dolayı teşekkür ederiz.

Metin ÜNVER*

Konu: İnceleme, tarih, hukuk, sosyoloji ve bilimin daha birçok alanında sunduğu faydayı ve yaptığı önemli katkısını elbette

hiçbir şekilde olumsuz etkilemeyecektir. Bu bakımdan gerek Sempozyumu tertip eden, sempozyum sürecinde çalışan akademisyenler ve destek veren kuruluşlar, gerekse bilim ve danışma kurulunda görev alan tüm akademisyenleri katkılarından ötürü tebrik eder ve kendilerine bu hizmetlerinden dolayı teşekkür ederiz.

hiçbir şekilde olumsuz etkilemeyecektir. Bu bakımdan gerek Sempozyumu tertip eden, sempozyum sürecinde çalışan akademisyenler ve destek veren kuruluşlar, gerekse bilim ve danışma kurulunda görev alan tüm akademisyenleri katkılarından ötürü tebrik eder ve kendilerine bu hizmetlerinden dolayı teşekkür ederiz.

* Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; munver@istanbul.edu.tr.